KADRLAR TAYYORLASH TIZIMIDA FALSAFIY TAFAKKUR VA TANQIDIY FIKRLASHNING O‘RNI

Habibjonova Nodira Shavkat qizi
Namangan davlat pedagogika instituti stajyor-o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kadrlar tayyorlash tizimida falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlashning o‘rni hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilingan. Falsafiy tafakkur shaxsning borliqni chuqur va tizimli anglashiga xizmat qilishi, tanqidiy fikrlash esa axborotni tahlil qilish, baholash va asosli xulosa chiqarish jarayonini kuchaytirishi asoslab berilgan. Shuningdek, zamonaviy ta’lim tizimida ushbu ikki intellektual ko‘nikmaning shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish hamda ma’naviy yetuklikka erishishidagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada kadrlar tayyorlash jarayonida falsafiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: Kadrlar tayyorlash tizimi, falsafiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, mustaqil fikrlash, ma’naviy yetuklik, ta’lim tizimi, tahlil, baholash, kompetensiya, shaxs rivojlanishi.

Zamonaviy jamiyatning tez sur’atlarda rivojlanishi ta’lim tizimi oldiga yangi va murakkab talablarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda kadrlar tayyorlash jarayoni faqatgina kasbiy bilim va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsning intellektual, ma’naviy va axloqiy jihatdan barkamol rivojlanishini ham ta’minlashi zarur. Shu nuqtai nazardan, falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ilmiy va pedagogik ahamiyat kasb etadi.Falsafiy tafakkur insonning borliqni chuqur, tizimli va umumlashtirilgan holda anglashiga xizmat qilib, uning dunyoqarashini kengaytiradi hamda sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunish imkonini beradi. Tanqidiy fikrlash esa olingan axborotni tahlil qilish, baholash va asosli xulosa chiqarish jarayonini ta’minlaydi. Ushbu ikki intellektual yondashuvning uyg‘unligi shaxsda mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish va ongli qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.Shu sababli kadrlar tayyorlash tizimida falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish masalasi bugungi kunning dolzarb ilmiy-pedagogik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Falsafiy tafakkur insonning borliqni umumiy va tizimli ravishda anglashiga xizmat qiladi, u sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash va umumlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi [1]. Falsafiy tafakkur insonning borliqni umumiy va tizimli ravishda anglashiga xizmat qilishi, avvalo, uning dunyoqarashini kengaytirish va voqelikni chuqurroq idrok etish imkonini beradi. Ushbu tafakkur shakli insonni yuzaki qarashlardan voz kechib, hodisa va jarayonlarning ichki mohiyatiga kirib borishga undaydi. Ayniqsa, sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash orqali shaxs voqealar o‘rtasidagi yashirin aloqalarni tushuna boshlaydi, bu esa ilmiy va amaliy faoliyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Falsafiy tafakkur yordamida inson faqat mavjud bilimlarni o‘zlashtiribgina qolmay, balki ularni tahlil qiladi, solishtiradi va yangi xulosalar chiqaradi. Natijada, unda mustaqil fikrlash, mantiqiy yondashuv va umumlashtirish ko‘nikmalari shakllanadi. Bu esa zamonaviy kadrlar tayyorlash tizimida yuqori malakali, keng fikrlovchi va ijtimoiy jarayonlarga ongli munosabat bildiruvchi mutaxassislarni tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Falsafiy tafakkur orqali borliqni chuqur va tizimli anglashga erishgan shaxs uchun tanqidiy fikrlash uning mantiqiy davomiga aylanadi. Chunki voqelikni umumlashtirish va sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash jarayonida inson tabiiy ravishda axborotni tahlil qilish va baholashga ehtiyoj sezadi.

Tanqidiy fikrlash axborotni tahlil qilish, baholash va asosli xulosa chiqarishga qaratilgan intellektual jarayon hisoblanadi [2]. Tanqidiy fikrlash aynan shu jarayonda muhim vosita bo‘lib, u mavjud ma’lumotlarni shunchaki qabul qilish emas, balki ularni shubha ostiga qo‘yish, dalillarni tekshirish va muqobil nuqtai nazarlarni ko‘rib chiqishni talab etadi. Bu esa shaxsni mustaqil fikr yuritishga, asossiz xulosalardan qochishga va har qanday qarorni dalillarga tayangan holda qabul qilishga o‘rgatadi.

Bundan tashqari, tanqidiy fikrlash insonda analitik yondashuvni shakllantirib, murakkab muammolarni qismlarga ajratish va ularni bosqichma-bosqich hal etish imkonini beradi. Ayniqsa, zamonaviy axborot oqimi kuchli bo‘lgan davrda turli manbalardan kelayotgan ma’lumotlarning ishonchliligini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, tanqidiy fikrlash kadrlar tayyorlash tizimida nafaqat bilimni egallash, balki uni ongli ravishda qo‘llash, tahlil qilish va baholash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada, shaxs ijtimoiy va kasbiy faoliyatda asosli, puxta va mas’uliyatli qarorlar qabul qila oladigan darajaga yetadi.

Zamonaviy ta’lim tizimida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish va muammolarni hal etish kompetensiyalarini shakllantiradi [3]. Yuqorida ta’kidlanganidek, falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlash o‘zaro uzviy bog‘liq holda shaxsning intellektual salohiyatini shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy ta’lim tizimida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish va muammolarni hal etish kompetensiyalarini kuchaytiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Chunki tanqidiy yondashuvga ega bo‘lgan o‘quvchi har qanday vaziyatda tayyor javoblarga tayanib qolmaydi, balki mavjud muammoni turli jihatdan tahlil qiladi, dalillarni solishtiradi va eng maqbul yechimni tanlashga intiladi.

Bu jarayonda u nafaqat bilimlarni o‘zlashtiradi, balki ularni amaliy vaziyatlarga moslashtirish, yangi sharoitlarda qo‘llash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, muammoli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, munozara va tahlilga

asoslangan mashg‘ulotlar tashkil etish o‘quvchilarda faol fikrlashni rag‘batlantiradi. Natijada, ular murakkab hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri yo‘l topa oladigan, o‘z fikrini asoslab bera oladigan va mas’uliyatli qarorlar qabul qiladigan shaxs sifatida shakllanadi. Shu tariqa, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish kadrlar tayyorlash tizimining sifatini oshirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlash o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, biri chuqur anglashni ta’minlasa, ikkinchisi tahlil va baholash jarayonini kuchaytiradi [4]. Falsafiy tafakkur orqali inson voqelikni chuqur anglab, uning mohiyatini tushunishga intilsa, tanqidiy fikrlash ushbu anglangan bilimlarni tahlil qilish, baholash va amaliy jihatdan asoslash imkonini beradi. Shu bois, bu ikki tafakkur turi bir-birini to‘ldiruvchi va rivojlantiruvchi jarayon sifatida namoyon bo‘ladi.

Ayniqsa, bunday integratsiya shaxsda nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmasini ham shakllantiradi. Masalan, falsafiy yondashuv orqali muammoning umumiy va konseptual jihatlari anglab yetilsa, tanqidiy fikrlash orqali uning konkret yechimlari ishlab chiqiladi. Natijada, inson har qanday vaziyatga yuzaki emas, balki chuqur, asosli va tizimli yondasha boshlaydi. Bu esa zamonaviy kadrlar tayyorlash tizimida mustaqil fikrlovchi, analitik tafakkurga ega va mas’uliyatli qarorlar qabul qila oladigan mutaxassislarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kadrlar tayyorlash tizimi shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, unda mustaqil fikrlash va ma’naviy yetuklik muhim o‘rin tutadi [5]. Yuqorida bayon etilgan falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlashning ahamiyati nuqtai nazaridan qaraganda, kadrlar tayyorlash tizimining mazmuni faqat kasbiy bilim va ko‘nikmalar bilan cheklanib qolmasligi zarur. Aksincha, u shaxsning intellektual, ma’naviy va axloqiy jihatdan barkamol rivojlanishini ta’minlashga xizmat qilishi lozim. Chunki mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanmagan shaxs tayyor bilimlar doirasida qolib ketadi, ma’naviy yetuklik esa uning faoliyatiga ijtimoiy mas’uliyat va ongli yondashuv baxsh etadi.

Shu sababli ta’lim jarayonida o‘quvchilarda nafaqat bilim olish, balki uni anglash, tahlil qilish va hayotiy vaziyatlarga tatbiq etish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ma’naviy qadriyatlarga asoslangan tarbiya shaxsning ichki dunyosini boyitib, uni halollik, adolat va mas’uliyat tamoyillariga sodiq holda faoliyat yuritishga undaydi. Natijada, kadrlar tayyorlash tizimi jamiyat uchun nafaqat malakali mutaxassis, balki yuksak ma’naviyatga ega, mustaqil fikrlovchi va ijtimoiy jarayonlarga faol ta’sir ko‘rsata oladigan shaxslarni yetishtirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlash kadrlar tayyorlash tizimining muhim asosini tashkil etadi. Ular shaxsning mustaqil fikrlashi, tahliliy yondashuvi va ma’naviy yetukligini rivojlantiradi. Natijada, zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan, ongli va mas’uliyatli mutaxassislar shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘oziev E.G‘. *Tafakkur psixologiyasi*. – Toshkent, 2002.
2. Paul R., Elder L. *Critical Thinking*. – 2001.
3. Halpern D.F. *Thought and Knowledge*. – 2014.
4. Lipman M. *Thinking in Education*. – 2003..
5. O‘zbekiston Respublikasi. *Kadrlar tayyorlash milliy dasturi*. – 1997.